

De Tiendblokken of -klampen in Sint-Michielsgestel

Een bijdrage van Jef van Veldhoven

Het tiendrecht

Het tiendrecht voert terug tot aan het offer van Abraham die na zijn overwinning op enkele koningen een tiende van zijn buit schonk aan de hogepriester Melchisedek. De wet van Mozes was op het punt van tienden veeleisend: van veld- en boomvruchten, runderen en klein vee behoorde het tiende deel aan Jaweh. Ook de Romeinen kenden het tiendrecht.

In 764 vaardigde Pepijn van Herstal (de vader van Karel de Grote) een decreet uit dat bepaalde dat voortaan iedereen tiendbelasting aan de Christelijke kerk was verschuldigd. Na de kerstening van ons land werd de tiendbelasting ook hier ingevoerd. In de Middeleeuwen was het tiendrecht voor de kerk een belasting waarmee de geestelijkheid van een inkomen werd voorzien en ook de kerken konden worden onderhouden. Ook de stichter van een kerk had recht op een deel van de tiendopbrengst.

Ging het oorspronkelijk om betaling in natura van de opbrengst van het land, die in een tiendschuur werd opgeslagen, later werden tiendrechten in leen uitgegeven, verruild, verpacht of zelfs verkocht aan leken. Na de vrede van Munster in 1648 moest de katholieke kerk de tienden afstaan en gingen deze over op de predikanten van de hervormde kerk. In de 19^e eeuw kon de tiendbelasting worden afgekocht en in 1909 maakte de Tiendwet 1907 een volledig einde aan het tiendrecht.

Tiendindeling

De *grote of grove tiend* had betrekking op graanprodukten, zoals tarwe, rogge, gerst, spelt en ook op boekweit.

De *kleine of smalle tiend* werd geheven op erwten, bonen, wortelen, knollen, hop enz. Een bijzondere smaltiende was nog de tiende die op pasgeboren dieren moest worden betaald, de zogenaamde *krijtende tienden* of *bloedtiend*.

De *novale tiend* was de tiend op produkten van nieuw ontgonnen land.

De oudste vermeldingen over tiendheffing in Sint-Michielsgestel

1. Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven XLI eerste deel 1918, pag.32
"Uit twee gelijktijdige acten van het jaar 1375, bewaard in de handschriftenverzameling van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch (nr 40 en 41) blijkt, dat destijds reeds de vier mud rogge uit het Rot de "Monninck"-tiende volgde, zoodat de deeling zelf uit nog oudere tijden moet stammen. Het tiendrecht der kinderen van Airdt van Bladel behoorde blijkens bovengenoemde acten in het jaar 1375 nog aan den heer van (Oud)-Herlaer, die daar in de buurt nog meerdere bezittingen had, en onder meer zijne gemeente, gelijk zij grensde aan There, aan de lieden van Herlaer, There en Gestel tot Maesbrukken toe in het jaar 1380 uitgaf."
2. Rijksarchief Brussel, familiearchief van Merode-Westerlo, inv. nr 63: Rekeningen voortgebracht door Daniel vander Ameyden, van zijn ontvangsten van de tienden te Gestel, nabij Herlaer, die behorende tot de rector van de kapel van Herlaer, 1536-1542. In dit archiefstuk (zie transcriptie van Nico van Hengstum d.d. 16-05-2007 bijl.1) worden de volgende zes tiendblokken gemeld:

eerste blok: Rumel
tweede blok: Hoechstraet
derde blok: Thee
vierde blok: Heezelair
vijfde blok: Roversdonck
zesde blok: Pettelair

* in de 15^e en 16^e was er 't goed ten Horinck (op de Horzik) dat een leengoed was van het Leenhof van Oud-Herlaer en de leenmannen van dit goed waren van de familie de Roover

Pastorale goederen van de Pastorie van de Heerlijkheid St.-Michiels Gestel uit oude registers van 1589 en 1639

In deze registers "van allen de incomsten der pastorie der heerlijkheit St. Michiels Gestel ende naerichtinge der thienden, landerijen, saeck ende geldt renthen, toebehoren de pastorie van St. Michiels Gestel..." worden de volgende tiendpercelen genoemd:

het 1^e perceel: de Midackers en thiende
het 2^e perceel: de groote nieuwe thiende het eerste part ¹
het 3^e perceel: de groote nieuwe thiende het tweede part ²
het 4^e perceel: de groote nieuwe thiende het derde part ³
het 5^e perceel: Heesackeren ⁴
het 6^e perceel: Thielens thiendeken ⁵
het 7^e perceel: Donckse oft Horricx hoeve ⁶
het 8^e perceel: het Schoorthiendeken
het 9^e perceel: het niethiendeken onder Thede gelegen oock gemeijn met Meroden in die Blocxthienden

⁽¹⁾ het eerste perceel der nieuwer thiende is beginnende van der Hoochstraeten aen Leanert Hoecx woninge westwaerts, ende alsoo voort noortwaerts op lopende totter Horricx straeten toe, tot Jan van Merendoncx toe, ofte die twee dreijbomen toe bij het heijlich huijsken op te Dungen, bij welcke eerste perceel ofte thiende voorscreven den nieuwer thiende oock bij geleght is, die thiende van den driest achter den hert liggende, lopende soo voorts oostwaerts op tot bij den Gestelschen wijntmolen ende niet verdere

⁽²⁾ het tweede part der nieuwer thiende hier toe sijn gevoegt alle andere parcelen tot de nieuwe thiende toebehorende, die gelegen sijn buijten de Horricx straete westwaerts oplopene nae Haenwijck, ende die Pleijn, ende den Houw, met allen die ackeren die inden selven quartieren altijt onder de nieuwe thiende vergadert ende aengebueert sijn geweest, waer toe oock oock sijn toebehorende den eersten acker opden Pettelaer inden Houw gelegen

⁽³⁾ het derde part der nieuwe thienden hier toe sijn gevoegt andere parcelen beginnende noortwaerts vande Hooghstraete aft, soo voort suijtwaert op streckende, soo verre als des pastoirs recht van alden tijden gaende is geweest, steijtende tot aen het cleijn thiendeken dat totter pastorie oock is toebehorende, dat genoemt wordt novalie vande Heesackeren, geheten het Schoorthiendeken, dat met den Heesckackere ofte op sijn selven sooden pastoir belieft verpacht wordt in desen perceel niet wordt begrepen

⁽⁴⁾ dit perceel der thiende wordt genoempt de Heesackers daer onder sorteert Schilders hoeve met der novalien van het Schoor, ofte Schoorthiendeken

⁽⁵⁾ dit perceel genoempt Thielens thiendeken, daer in gelegen is Kraeckensteijnsche hoeve

⁽⁶⁾ het Doncksche ende Horricx hoeve, dese twee parcelen rijden tegens malcanderen, ende worden van jaeren tot jaeren gewisselt tegens Jonkheer Jan van Meroden ende den pastoir van Gestel

De verdeelsleutel van de pastorale goederen was tot 1663 als volgt: 1/3 deel voor de pastoor van de parochie van Gestel, 1/3 deel voor de rector van de kapel van Oud-Herlaer en 1/3 deel voor de Heer van Sint-Michielsgestel.

Extract uit de Resolutien van den Raad van Staaten der Verenigde Nederlanden den 11 september 1663: naar aanleiding van een resolutie op 19 mei 1635 van Haar Hoog Mogende dat de voornoemde tienden en andere goederen zullen verpacht worden in drie delen, daarvan 2/3 deel zal worden verpacht bij de rentmeester Schuijl van Walhon ten behoeve van het land, om daar uit alleen te worden onderhouden de predikant van St. Michiels Gestel, en het andere derde deel bij de gemachtigde van de prinsess Zu Zollern (Vrouwe van Sint-Michielsgestel, Oud en Nieuw Herlaer en Gemonde), deze behoudt wel recht van collatie en presentatie van een predikant.

Bron:

1. Archief van Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom, inv. nr. 2832 Legger van inkomsten van de pastorie
2. Transcriptie hiervan door Nico van Hengstum (bijl.2)
3. Archief van Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom, inv. nr. 2834 Dossier inzake de overeenkomst over de verdeling van de tienden en over het beroepsrecht van de predikant tussen de markiezin en de raad van State gesloten, 1662-1663. Retroakten 1635-1661.

De pastorale goederen in de parochie van Gestel van 1664-1788

De tienden, die behoren tot deze goederen zijn de tiende van

1. Theede
2. den Heesakker
3. de Schoortiende
4. den Mudakker 1^e en 2^e parceel
5. de Schildershoeve
6. de Houwsche
7. de Donkse
8. de Horkse
9. Hoogstraten 1^e en 2^e parceel
10. de Tiele of Tielens hoef
11. de Logt 1^e en 2^e parceel
12. de Kruijwagen of Correwagen
13. de Oude Tiende aan den Dungense Kant
14. de Pettelaarse Hoeve
15. de Ruijmelse

Bron: Archief van Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom, inv. nr. 2836 Lijsten van baten en lasten behorende tot het beneficium castrale, tot het St. Catharina-altaar in de kerk en tot de pastorale goederen, 1664-1788

Lijst van akkers bezaaid met boekweit en opgave van hun ligging in de verschillende tiendblokken in St. Michielsgestel 1796

In het gemeentearchief van Sint Michielsgestel, BHIC toegangsnummer 5039 inventarisnummer 164, ligt bovengenoemde lijst.

Het gaat in totaal om 756 lopense (totaal ca 125 ha) (één lopense = 1655 m²), ca 220 akkers variërend in oppervlak van 800 m² tot 24000 m². In dat jaar waren er volgens Lia van Zalinge-Spooren 3181 bezaaide lopensen in Sint Michielsgestel.

De tiendbloknamen vernoemd in deze lijst zijn:

Oude tiend	Theedse tiend	Kerkakkerse tiende
Schoortiende	Hoog Midakkerse tiend	Hoogstraatse tiend
Pettelaarse tiend	Heesakkerse tiend	Sleebeekse tiend
Kruywagentiend	Breedpadse tiend	Thielenstiendeken
Schilderstiendeken	Theetiend	Ruymelse tiende
Capitteltiend*	Leeg Midakkerse tiend	Houwsche tiende
Donksche tiend		

* Capitteltiend op: de Genenberg, Sleebeeken, d'Ochelen, Breede Breede Pad, Bendel, Kaatse hoeve

De tienden van Gemonde en van Oud-Herlaar

Zoals hierboven al is vermeld, was de tiendheffing in oorsprong bedoeld voor het onderhoud van de kerk en zorg voor het levensonderhoud van de geestelijkheid.

Naast de parochie van Gestel was en is er ook sinds mensenheugenis op Gemonde een eigen parochie met als patroonheilige St. Lambertus, die onder toezicht stond van het kapittel van Boxtel van de St. Petruskerk aldaar. In de liggers (1655-1785) in het Gemeentearchief van Sint Michielsgestel vinden we dan ook de tienden terug van "De Heeren Canonnicke Thienden van Boxtel":

1. Thiende Gemonde boven de Loop
2. Thiende Gemonde beneden de Loop
3. Thiende genaempt Gemonde, Boxtel, Roode, ofte in de wandeling de Cleijne Thierend

Het gebied van Oud Herlaar viel onder de Lambertusparochie van Vught en zo vinden we in de hierboven genoemde liggers de tienden van De Land Commanderij van den Oldenbiesen:

1. Tiende van de hoeve op Oudt-Herlair

De Domaniale tienden van de Gemeente St. Michiels Gestel 1872

In het BHIC onder toegangsnummer 5129 inv nrs 5A98 t/m 5a108 zijn aanwezig de kadastrale domaniale tiendkaarten. Het betreft een verzamelingskaart van de domaniale tienden en sectie kaarten met de tiendblokken.

Kadastersectie	Tiendblok
A en B	Hooge Mudakkers Tiende Houwsche Tiende
A, E en F	Novalia 1 ^e deel
B	Hoogstratense Tiende 1 ^e perceel, Hoogstraatsche Akkers 2 ^e perceel, Molenstraatsche Akkers en Triest 3 ^e perceel, Vaart en Mugheuveld Oude Tiende Donksche Tiende, Donk Horsiksche Tiende
B, C, D en F en Schijndel B	Novalia 2 ^e deel
C, D en F	Heesakker Tiende Kruiwagen Tiende
C en F	Hooge Logt Tiende Ruimelsche Tiende
D	Gemonde boven de Loop 1 ^e perceel Genenberg 2 ^e perceel Slebeke 3 ^e perceel Kaarscheuf
D, Boxtel B, St. Oedenrode A	Gemonde beneden de Loop 1 ^e perceel Bendel 2 ^e perceel Brede Pad 3 ^e perceel 1 ^e perceel van Gemonde de Kerkakkers
F	Tielens Tiendje Lage Mudakkers Tiende

Bijl. 3 Tabel Dominiale tienden van Sint-Michielsgestel 1872 (Excell file)

De kaarten zijn te zien in mijn fotoalbum <http://gestelnatuurlijk.mijnalbums.nl/>

Particuliere tienden in Sint-Michielsgestel

Het gaat hierbij om de Monnicktiende uit de 14^e eeuw en later Boecops-, Juffrouw Erps- en St. Huybertstiende. Hierover is meer te lezen in:

1. Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven XLI, tweede deel 1918, bijl. V pag. 31 – 46

Tekst: Tienden onder St. Michielsgestel en Gemonde

Op de site: <http://home.hccnet.nl/jefvanveldhoven/>

2. Rijksarchief in Noord-Brabant. Plaatsingslijst van enige tiendarchieven in Noord-Brabant. Inventarisreeks nr. 206. Stukken betreffende de tienden onder St. Michielsgestel en Gemonde (Aanwinsten R.A.N.B. nrs. 18-77)

Bijlagen 1, 2 en 3 zijn in te zien op de site <http://home.hccnet.nl/jefvanveldhoven/>

Literatuur:

1. Mr. J. Kusters, *Het Oude Tiendrecht*. (Arnhem S. Gouda Quint, 1909).

2. Lia van Zalinge-Spooren, *Gemene middelen in de Meijerij : St.-Michielegestel en Gemonde 1737-1805*. ISBN 90.70846.06.3